

LAUDATE DOMINUM OMNES GENTES

(Psalm 117 — Wulgata 116).

*Chwalcie Jahwę, wszystkie ludy,
stawcie go, wszystkie narody!
Bo przepotężna twoja dobroć dla nas
a stała przyjaźń Jahwy trwa na wieki.*

1.

Psalm *laudate Dominum omnes gentes* należy do psalmów najczęściej znanych i używanych. Śpiewa się go we wszystkich I nieszpórach święt Chrystusa Pana, Apostolów, Męczenników i Wyznawców a w poniedziałki *ad laudes*. Odmawia się go także jako dziękczynienie po obiedzie, bo i Pan Jezus po ostatniej wieczerzy odmawiał go razem z innymi psalmami, tworzącymi t. zw. *Hallel* (ps. 112—117).

Psalm 117 jest typowym *hymnem* biblijnym, ułożonym prawidłowo według rytmu 3+3. Liczba hymnów w ogóle przeważa w psalterzu, a układano je dla celów liturgicznych celem wysławiania Jahwy w świątyni jerozolimskiej. Z góry syjońskiej, przy akompaniamencie trąb i harf, rozlegało się na cztery strony świata uroczyste wezwanie „Chwalcie Jahwę, wszystkie narody!” Prorok Izajasz o tej górze przepowiedział (2, 1—5), że *ku niej popłyną wszystkie ludy i przybędą wszystkie narody*, nawołując się: „*chodźcie, wstępujmy na górę Jahwy do przybytku Boga Jakuba*”. Jako uzupełnienie tych właśnie słów, szeroko znanych w Izraelu, późniejszy autor ułożył nasz hymn. Ludy pogańskie zachęcają się wzajemnie: „wstępujmy na górę Jahwy” a głos z Syjonu ich wzywa: „Chwalcie Jahwę, wszystkie narody”. Wprawdzie w psalmie nie jest wyraźnie powiedziane, że ludy obce mają przybywać do Jeruzalem, ale myśl taką należy tu wsunąć, bo według wiary owych czasów można Jahwę tylko godnie czcić w jego świątyni na Syjonie.

Psalm krótki, ale pełen majestatu, swą prostotą na nas działa. Stanowi jakoby analogię do psalmu ostatniego (150), w którym nieznanemu psalmiście wzywa niebo i ziemię, aby na wszystkich instrumentach muzycznych, wszelkimi po prostu sposobami, Boga chwalono. Ale psalm 150 ma tylko znaczenie w liturgii, natomiast psalm 116 ma także walor dogmatyczny, zawiera bowiem myśl, że wszystkie narody pogańskie powołane są do przyjęcia prawdziwej religii, a dalej, że objawienie Jahwy stanowi religię uniwersalną, która nie uznaje bogów naro-

dowych. „Uniwersalizm religijny“ — oto przewodnia myśl psalmu, który dlatego właśnie jest jakoby hasłem chrześcijańskiej akcji misyjnej odnoszącej się do wszystkich narodów po wszystkie czasy. Myśl ta dla nas zrozumiała, bośmy wychowani w duchu ewangelii, ale ile to walk i pouczeń było trzeba przeprowadzić, zanim ogół ją zrozumiał! Idea znana była od dawien dawna, Izajasz ją przejął najprawdopodobniej od dawniejszych pokoleń, lecz nawet duchy wielkie jej nie pojmowały w całej pełni. Apostołowie z pewnym zdziwieniem słuchają odnośnych słów Chrystusowych, wahają się, a dopiero Apostoł Narodów, św. Paweł, wywalczył dogmatowi o powołaniu pogan do przyjęcia ewangelii pełne prawa. On też cytuje psalm 116 w liście do Rzymian 15, 11 jako dowód, wzięty z Objawienia Starego Zakonu, że poganie mają w Królestwie Bożym te same prawa, co żydzi¹⁾, on to sprzeciwił się ciasnemu nacjonalizmowi i uzasadnił dokładnie podstawy internacjonalizmu chrześcijańskiego. A jego poglądy tak się wysunęły na pierwszy plan, że Kościół rychło przyjął przydomek: *K a t o l i c k i t. j.* uniwersalny, i w naszym Credo wyznajemy — prawdopodobnie od IV wieku — *sanctam Ecclesiam catholicam*, podkreślając tym sposobem, że katolicyść czyli uniwersalność jest najwybitniejszą cechą Kościoła.

Dlatego też psalm 116 stanowi piękne przejście z Starego do Nowego Zakonu. Jest w nim uniwersalizm wybitnie zaznaczony, ale jednak nie w tej formie, w jakim go spotykamy w księgach Nowego Testamentu, bo nie trudno zauważyć zabarwienie partykularystyczne w drugiej części psalmu. W duszy autora, nie dziwnego, walczy jeszcze nacjonalizm z internacjonalizmem, nie może uwierzyć, że stanowisko wyjątkowe Izraela trwa tylko do czasu. Z dumą myśli jeszcze o szczególnym posłannictwie swego narodu i dlatego wzywa pogan, by Jahwę za to chwalili, że tyle łaskowości okazał narodowi swojemu, że się nim opiekuje przez wieki. Dziwna to logika, ale zrozumiała na tle rozterki ducha, jaką przeżywa autor, nie mogący pojąć, że ustanie kiedyś różnica między żydem a poganinem, że nowe Objawienie przemówi do człowieka jako takiego.

Autor psalmu jest nieznany. Prawdopodobnie ułożono psalm po powrocie z Babilonu. Przemawia za tym użycie dwóch wyrazów ara-

¹⁾ Odnośny ustęp brzmi: „Poganie wielbią Boga za miłosierdzie, jako jest napisane: ...

Chwalcie, wszystkie ludy pogańskie, Pana,
a niech go sławią wszystkie narody...”

mejskich: *'ummah* = lud i *szabach* = sławić, a jak wiadomo, dopiero w czasie niewoli babilońskiej i po powrocie z niej zaczyna się arameizacja języka hebrajskiego. Także kontekst przemawia za późniejszą epoką, t. j. za wiekiem VI czy V przed Chrystusem. Albowiem psalmista anonimowy wspomina o „przepotężnej dobroci“ Bożej, co jest niewątpliwie aluzją do uwolnienia narodu spod jarzma babilońskiego. Równocześnie, mając ten jasny dowód „potężnej“ opieki ze strony Jahwy, autor odczuwa w sobie silną wiarę i niezłomną nadzieję, że Jahwe ludowi wiernym pozostanie, i daje temu wyraz w drugiej części drugiego wiersza: *et fidelitas Domini manet in aeternum*. Jakaż duma, jakaż pewność siebie tutaj przemawia! Autor nosi w sobie wiarę tak silną, jakiej żąda Nowy Zakon, wiarę, która potrafi góry przenosić, która się nie liczy z niemożliwościami faktycznymi, a to chlubnie świadczy o głębi religijnej jego duszy.

2.

Nie łatwą to rzeczą oddać ściśle myśli psalmu w przekładach na języki współczesne. Ani łacińskie *laudate* ani polskie „chwalcie“ nie oddaje dokładnie hebrajskiego *halelu*, bo *hálal* ma raczej sens konkretny a nie abstrakcyjny, oznacza: głośno wołać, krzyczeć na cześć Boga czy króla, pieśni śpiewać ku czyjejś czci. Dalej wzywa psalmista wszystkie „ludy“ — *omnes gentes* — by Jahwie cześć oddawały, ale powinniśmy o tym pamiętać, że *gojim* = *gentes* jest wyrazem oznaczającym ludy pogańskie, i dlatego wolno i trzeba wiersz ten parafrazować: chwalcie Jahwę, wszystkie ludy pogańskie.

Drugi wiersz jest więcej skomplikowany. Psalterz łaciński ma: *quoniam confirmata est super nos misericordia eius*. Łacińskie *confirmari* (strona bierna) ma tu znaczenie: „być potężnym“ i jest dosłownym przekładem hebrajskiego *gábar*, które oznacza: być silnym, potężnym, być zwycięzcą. Innymi słowy: dobroć Jahwy okazała się tak potężną, że jakoby cudem Izraelitów ocaliła i do ojczyzny sprowadziła. Umyślnie wprowadzono w tłumaczenie wyraz „dobroć“ — także pokrewny mu rzeczownik „laskawość“ zupełnie odpowiada — bo tym sposobem ściślej oddajemy hebrajskie *chèsed*, mające szerszy zakres aniżeli łacińskie *miser cordia*.

Ostatni wiersz: *et veritas Domini manet in aeternum* jeszcze więcej nastrocza trudności. Ileż to razy cytuje się go, by wskazać na wiecznotrwałość prawdy ewangelicznej — niestety sens właściwy jest zupełnie

inny. Nowy psalterz zmienił słowo *veritas* na *fidelitas* = wierność, i to słusznie, bo „wierność“ więcej odpowiada słowu *'èmet*, które mamy w oryginale hebrajskim. Ale i słowo łacińskie *fidelitas* tylko w części oddaje sens właściwy wyrazu hebrajskiego. W dawnym tekście mamy *veritas* = prawda, bo tak ma Biblia grecka: *alêtheia*, nie całkiem ściśle oddając oryginał. Co więc oznacza *'èmet*? Rzeczownik ten wywodzi się od pnia *'âman* t. j. być mocnym, stałym, także nasze Amen = hebr. *'âmên* pochodzi od tego samego pierwiastka; *'èmet* wyraża więc rzecz stałą, niezmienną, a jeżeli jest mowa o *'èmet* u Boga, to oznacza jego *niezmienną, stałą postawę*, szczególnie w stosunku do ludzi, do narodu wybranego, jego zawsze niezmienną miłość opiekuńczą, ale także jego niezmiennność, wierność w dotrzymywaniu obietnic, a ten ostatni moment spowodował, że grecy przełożyli *'èmet* na *âlêtheia* = prawda, by wyrazić prawdomówność Jahwy, że prawdę mówi, gdy coś obiecuje. O. Joïon T. J., znany hebraista, zaproponował przekład: „dobroć, łaskawość“ i miał także ku temu pewne racje, bo *chêsed* i *'èmet* zachodzą w Piśmie św. bardzo często razem, tworzą jakoby synonima, i stąd można w naszym psalmie, w którym obydwie wyrazy zachodzą (*chêsed* = *miseriordia*, *'èmet* = *veritas*, wzgl. *fidelitas*), pierwszy wyraz oddać przez „łaskę, łaskawość, miłosierdzie“ a drugi przez „dobroć“. Lecz i to nas nie zadowala. Najobszerniej zajął się wyluszczeniem pojęcia *'èmet* prof. Pederson w swej monografii: „Der Eid bei den Semiten“; wziął za punkt wyjścia znaczenie *'èmet* u beduinów arabskich i doszedł do rezultatu, że „posiadać *'èmet* oznacza: posiadać siłę i wolę, by to, co się w układzie postanowiło, w zupełności przeprowadzić“. Z tej obserwacji duńskiego semitologa możemy dużo skorzystać. Ponieważ, jak wiadomo, religia starozakonna jest w swej istocie układem czy przymierzem (= *berith*) *między Jahwą a człowiekiem*, *'èmet* w Bogu oznacza stałą gotowość i zdolność dotrzymywania we wszystkim przymierza. Słowo „wierność“ jest bardzo zbliżone do właściwego sensu omawianego rzeczownika, ale może jaśniejszy jest przekład: „stała przyjaźń (= przymierze przyjaźni) Jahwy (z ludem wybranym) trwa na wieki“²⁾.

Ile to trudności nastęcza przekład tych 4 wierszy!

²⁾ Por. referat autora pt. Pojęcie prawdy w literaturze biblijnej, w Sprawozdaniach PAU 1949, str. 208 n. — Ks. Dąbrowski, *Studia Biblijne*, Warszawa 1951, s. 154.

3.

Im więcej poszczególne słowa psalmu zgłębiany, tym trudniej znaleźć dla nich odpowiednik w językach współczesnych. Dlatego też nie ma jednolitości wśród tłumaczy i każdy z nich chwytą się innego sposobu, by zbliżyć się jak najwięcej do oryginału.

Zestawmy przykładowo kilkanaście tłumaczeń:

1. w języku polskim:

K s. W u j e k:

Chwalcie Pana wszyscy pogani,
chwalcie go wszyscy narodowie.
Bo się umocniło nad nami miłosierdzie jego:
a prawda Pańska trwa na wieki.

B i b l i a G d a ń s k a:

Chwalcie Pana, wszystkie narody,
wysławiajcie go, wszystkie ludy.
Bo możne jest nad nami miłosierdzie jego
a prawda Pańska trwa na wieki.

K s. S y m o n:

Chwalcie Pana, wszystkie narody,
wysławiajcie go, wszystkie ludy.
Bo możne jest nad nami miłosierdzie jego,
a wierność Pańska trwa na wieki.

S t a f f:

Chwalcie Pana, wszystkie narody,
chwalcie go wszystkie ludy!
Gdyż miłosierdzie jego włada nad nami
a prawda jego trwa na wieki

A s z k e n a z y:

Wielbicie Jehowę, wszystkie narody,
sławcie Go, ludy wszystkie.
Gdyż zagórowała nad nami można łaska jego
i prawda Jehowy na wieczność.

S z e r u d a:

Chwalcie Pana, wszystkie ludy,
sławcie go, wszystkie narody.
Albowiem możne jest nad nami łaska jego
a wierność jego trwa na wieki.

K s. W ó j c i k:

Chwalcie Pana, wszystkie narody,
wysławiajcie Go, wszystkie ludy.
Bo wielkie nad nami miłosierdzie Jego
a wierność Pańska stwierdza się przez wieki.

2. W języku francuskim:

C r a m p o n :

Nations, louez toutes Yahweh;
 peuples, célébrez-le tous!
 Car sa bonté a prévalu sur nous,
 et la fidélité de Yahweh subsiste à jamais!

S e g o n d :

Louez l'Éternel, vous toutes les nations,
 célébrez-le, vous tous les peuples!
 Car sa bonté pour nous est grande
 et sa fidélité dure à toujours!

C a l è s :

Louez Jahvé, toutes les nations.
 Rendez-lui gloire, tous les peuples
 Car puissante sur nous a été sa bonté,
 et la fidélité de Jahvé (dure) à jamais.

T o u r n a y :

Louez Yahvé, toutes les nations,
 célébrez-le, tous les peuples!
 Car puissante est sa grâce envers nous
 et Yahvé fidèle à jamais!

3. W języku niemieckim:

M i l l e r :

Ihr Heidenstämme alle, lobet Jahwe,
 lobt ihn, ihr Völker alle!
 Denn sein Erbarmen waltet machtvoll über uns,
 und Jahwes Treue währet ewig.

R i e s s l e r :

Ihr Heiden allesamt,
 lobpreist den Herrn!
 Ihr Völker alle, preiset ihn!
 Für uns ist seine Huld ja viel zu gross;
 des Herren Treue aber währet ewiglich!

P e t e r s :

Lobt Jahwe ihr Völker alle,
 preist ihn, alle Nationen!
 Denn machtvoll wirkte seine Liebe über uns,
 und ewig währt die Treu'Jahwes.

N ö t s c h e r :

Rühmet Jahwe, alle Völker!
 Preiset ihn, alle Nationen!
 Denn seine Huld gegen uns ist mächtig,
 und Jahwes Treue währt ewig.

Herkenne:

Lobpreiset Jahve, alle Völker,
 spendet Lob ihm, alle Nationen!
 Denn mächtig waltet über uns seine Huld,
 und die Treue Jahves währt ewig.

Schulz:

Preiset den Herrn, alle Völker,
 Lobet Ihn, alle Stämme!
 Denn gross über uns ist seine Gnade
 und des Herrn Treue auf immerdar.

Luter:

Lobet den Herrn, alle Heiden;
 preiset ihn, alle Völker!
 Denn seine Gnade und Wahrheit
 waltet über uns in Ewigkeit!

4. W języku włoskim:

Sales:

Lodate tutte il Signore, o nazioni,
 lodatelo tutti, o popoli
 Perché fu confermata sopra di noi la sua misericordia,
 e la verità di Signore dura in eterno.

Vaccari:

Lodate tutte il Signore, o nazioni;
 encomiatelo tutti, o popoli;
 perchè somma è la sua bontà verso di noi,
 e la fedeltà del Signore dura in eterno.

Kraków

KS. ALEKSY KLAWEK

**„DRZEWA” I „RZEKA”
 W OGRODZIE EDEN W ŚWIETLE EGZEGEZY
 MISTYCZNEJ HEBRAJSKIEJ**

(Gen. II—III)

W chwili obecnej można skonstatować wśród egzegetów katolickich dużą skłonność w kierunku symbolicznej, względnie alegorycznej interpretacji pierwszych rozdziałów księgi Genesis. Wyrazem tego jest praca, która niedawno się ukazała, napisana przez ks. Ch. Hauret'a,